

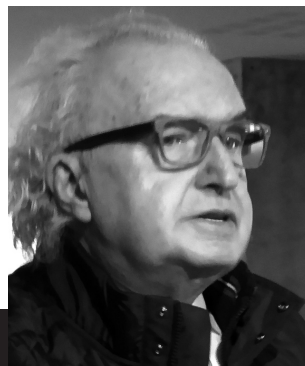

La primera casa del Consell de la Terra

- 25 de febrer del 2019 a 2/4 de 8 del vespre
- Vestibul del Consell General, Andorra la Vella

Albert Pujal i Trullà

Arquitecte i urbanista, ex-Cònsol, ex-Conseller General i investigador

▲ Currículum

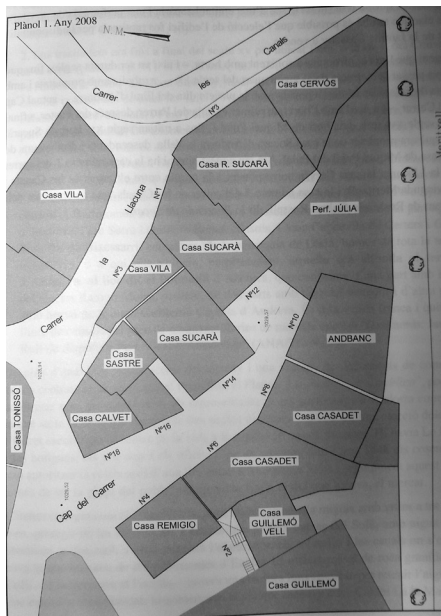
Nascut a cal Gener d'Arans, parròquia d'Ordino. Va fer els primers estudis a la Cortinada i després a l'institut de Lleida. Titulat en arquitectura i urbanisme a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona l'any 1973.

Ha seguit diversos estudis d'història medieval a la Universitat de Barcelona i és autor de diversos llibres relacionats amb la història de les cases de la seva parròquia (*Ordino: gent, fets i cases; Ordino fins al segle XV, Ordino segle XVI*), a més de *La farga de cal Pal. Història d'una família andorrana, La domus del Consell de la Terra, Història dels noms de casa d'Andorra abans del Concili de Trento* o *Història de les pastures d'hivern. De les planes de l'Urgell a les campanyes de França*.

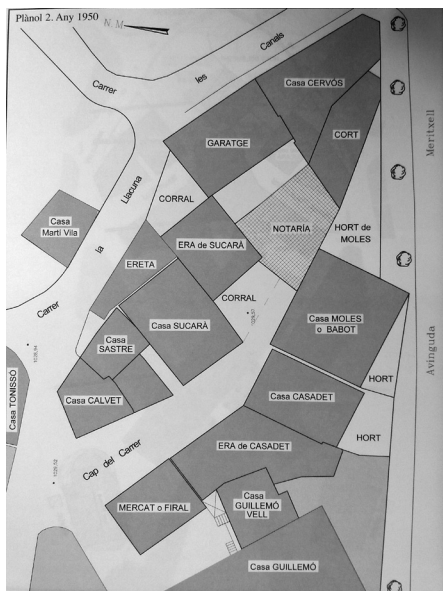
Ha estat membre del Comú d'Ordino i Cònsol, i fou Conseller General constituent durant el període 1992 - 1993.

En l'actualitat, continua investigant.

Imatge 1: Any 2018. On seria l'era del Consell si l'entorn no hagués canviat per obres posteriors. En un local que ara ocupa parcialment la perfumeria Júlia i part del darrere de l'entitat Andbank, zona coneguda com a cap del Carrer i que històricament es coneixia com a Plaça, Firal, Ponualíll o lo Planell.

Imatge 1, any 2018

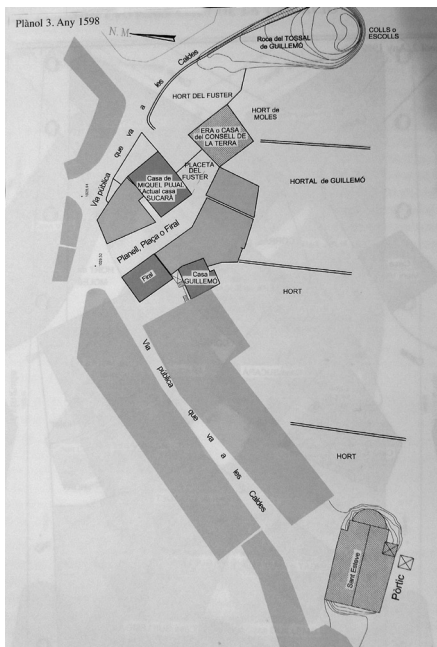

Imatge 2, cap el 1950

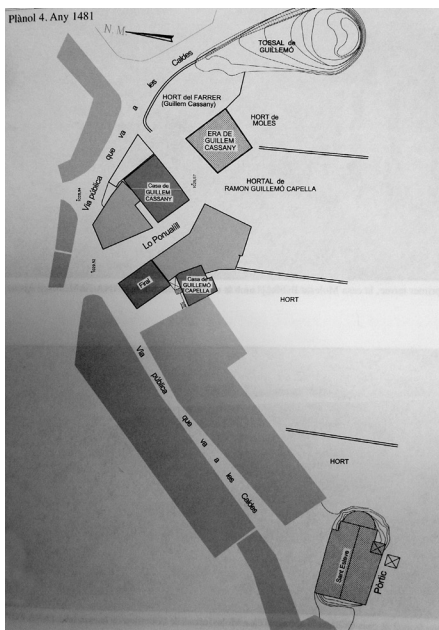
Imatge 2: Any 1950, aproximadament. On hi havia l'era, segons els records de la senyora Neus Guitart i Rossell, filla de casa Sucarà, i del senyor Antoni Marquilló i Grau, descendent de cal Babot del Pui.

A l'edifici on s'havia ubicat l'antiga escrivania pública i conegut com a notaria de Teodor Moles i Moles, nét de Bonaventura Moles i Lleopart, nat a Encamp però descendent de la casa de Pere Mateu i Moles d'Andorra, que es casà amb la pubilla de cal Babot del Pui i, a partir del 1830, es traslladà del Pui a la nova casa del Planell, que després es conegué com a casa Babot o casa Moles, i que també dona a l'actual plaça Rebès.

Imatge 3: Any 1598. Es localitza l'era o casa del Consell de la Terra gràcies a la descripció que en fa Margarida Pujal àlies *Busqueta*, vídua de Miquel Pujal, en el seu testament, on cita la casa que té a la vila d'Andorra, i diu que afronta amb la plaça donant a la casa del Consell de la Terra. Aquesta casa estava gairebé envoltada d'horts: l'hort del Ferrer, l'hort del Fuster (Pere Bastiers), el Tossal de Guillemó (actual xalet Josa) – Roc dels Colls o Escolls, l'hort de Moles i l'hortal de Guillemó.

Imatge 3, any 1598

Imatge 4, any 1481

Imatge 4: Any 1481. Moment de la compra. L'era, a part de confrontar amb el venedor, que fou Guillem Cassany (posterior casa de Miquel Pujal i actual casa Sucarà), confrontava amb l'hort del ferrer Cassany, amb el tossal de Guillemó, amb l'hortal de Ramon Capella àlies *Guillemó* i amb horts de Moles, límits que es repeteixen al llarg dels segles i que se citen en totes les compravendes. Així doncs, Bonaventura Moles va construir en terrenys que ja pertanyien a la família, fet que demostra que casa Moles o Babot no existia en aquell moment.

Guitart i Marquilló recorden la casa Moles, la notaria, un hortet amb avellaners, les avellaners dels quals queien sobre la feia poc construïda avinguda Meritxell, i una cort on tancava els matxos el Pepito del Cintet (Josep Rossell i Calva).

Bonaventura Moles hauria construït la casa en part dels horts que ancestralment pertanyien a la família i en part de la casa del Consell de la Terra.

Com s'ha pogut ubicar la casa?

Gràcies al resseguit dels documents noterials del Tribunal de Corts, una dotzena de compravendes d'horts des del 1479 fins al 1790, i una quinzena de compravendes d'edificis des del 1481 fins al 1791.

Qui la compra?

Els Cònsols o jurats i els Consellers del Consell de la Terra (Cònsol = jurat).

A qui la compren?

Al *faber ferrarius* Guillem Cassany, pel preu de cinquanta florins d'or d'Aragó, al canvi d'onze sous per florí. Posteriorment, la família Cassany es domicilia a les Bons i ven la propietat restant del Ponalíll al mestre Pere Bastiers, fuster.

Qui foren els compradors?

De Canillo: G. Pellicer del Vilar, R. Rusca de Soldeu, P. Pellicer de Soldevila i J. Bonit del Vilar.

D'Encamp: B. Pont de les Bons, J. Martí, J. Garreta de les Bons i R. de l'Areny de la Mosquera.
D'Ordino: B. Plau del Vilaró, P. Rossell d'Ordino i B. Berenguer de Sornàs.

De la Massana: J. Moles d'Arinsal, Martí d'Anyós, J. Vidal del Puïol i J. Ferrer de l'Aldosa.

D'Andorra: J. Escoter, P. Aymar dels Vilars, Bartomeu dels Vilars i R. Rossell del Pui.

De Sant Julià: P. de la Serra de Nagol, G. Bonet d'Aixirivall, J. Capdevila de Certés i G. Tor de Bixessarri.

Oficià de secretari el notari Francesc Dach. (*El Consell no tenia secretari permanent*)

Per què compren l'era o casa?

Perquè fins aleshores, i encara ocasionalment després de la compra, es reunien als pòrtics o aixoplucs dels cementiris parroquials. Aquest costum prové de l'alta edat mitjana: el ser terra sagrada (de fet, es deien *sagreses*), s'entenia que ja estaven juramentats per prendre qualsevol decisió.

A Canillo es reunien en un hortal de Pellicer del Vilar de Caselles, davant l'església de Sant Joan.

A Encamp es reunien al comunidor o pòrtic del cementiri de l'església de Santa Eulàlia.

A Ordino es reunien al comunidor del cementiri, actualment refet, davant l'església de Sant Corneli.

A la Massana es reunien al cementiri parroquial de Sant Iscle i Santa Victòria.

A Andorra la Vella es reunien al cementiri de Sant Esteve, on també hi havia un comunidor.

A Sant Julià es reunien al comunidor del cementiri de la parròquia.

També es podien congregar en llocs closos com l'era de Joan Pal, a Ordino; al firal d'Andorra la Vella o al lloc precís on calia dirimir un litigi o que estava afectat per una qüestió concreta.

És significativa una reunió que fan l'any 1521 els jurats de la parròquia de Lòria amb els d'Arcavell al Salit de Buló, al pla de Banat, molt a prop de l'actual depuradora d'aigües residuals. Aquesta trobada era per dirimir trenques, una problemàtica que entre Sant Julià i Arcavell va durar fins al segle xx.

Per què necessitava una casa el Consell de la Terra?

Perquè el Consell era el responsable, primer i últim, de tots els actes administratius del país llevat de la justícia, motiu pel qual es reunien molt sovint.

Aquest Consell de la Terra havia estat autoritzat l'11 de febrer de l'any 1419 pel Copríncep Bisbe Francesc de Tovia i poc temps després per Ramon de Capdevila, lloctinent del Veguer comtal.

Davant del Bisbe, hi exercí com a intermediari Andreu d'Alàs i d'Artedó, un mercader d'Alàs establert a Andorra. El seu pare, Alsiades d'Artedó, segurament estava vinculat amb la casa Ribó d'Artedó. Andreu puja a viure a Andorra, s'hi casa i inicia una saga de notables i notaris, representats pels seus descendents Joan Andreu, Joan i Nicolau Guiam àlies *Artedó*, l'últim casat amb la filla del darrer notari Artedó i a qui també es coneix perquè va redactar el recull dels comptes d'una companyia ramadera de mossell de la Bastida i d'altres.

És interessant recalcar que la casa que funda Andreu d'Alàs a Andorra els segles següents es coneixerà com a casa Andreu.

Antecedents

El reconeixement del Consell de la Terra per part dels Consenyors és un formalisme que

certifica l'existència d'un òrgan del qual ja es té coneixement segons un escrit del notari Miquel Ribot d'Aixirivall, que oficià del 1513 al 1518, i que va fer una llista del que ell anomenà el primer Consell de la Terra i de les ordinacions que aquest Consell hauria promulgat des de l'any 1289, document transcrit al Diplomatarí del segle *xv* per part de Susanna Vela i citat a *La domus del Consell de la Terra* (Pujal / Lladós).

La relació que fa el notari Ribot pot estar justificada per la necessitat de legitimar l'ancestral existència d'aquest òrgan davant de pressions externes. No podem oblidar que, en el temps en què oficià l'escrivà Ribot, són els anys en què el rei catòlic de les Espanyes s'apropia del vescomtat de Castellbò i dels territoris del vessant mediterrani de la casa de Navarra, excepte Andorra.

El que fa realment interessant el document, malgrat que pot semblar fantasiós, és que els membres que cita com a prohoms o Consellers realment van existir en el moment en què ell els situa. Efectivament, la consulta de documentació de final del segle *xiii* recollida per Cebrià Baraut constata que aquesta gent va existir en aquell moment.

Diversos documents recullen activitats de jurats i Consellers de la Terra fins a arribar a la primera llista completa, verificada i certificada, poc temps després de la institució oficial del Consell, i feta pel notari Berenguer de Castellarnau, de la nissaga dels senyors de la Bastida. Així doncs, els primers membres del Consell de la Terra transcrits per acte notarial foren:

De la parròquia de Canillo: Rusca de Soldeu, Ricart de Canillo, Maistre de Soldeu i Anella de la Costa.

De la parròquia d'Encamp: Guertalt de la Mosquera i Garreta de les Bons.

De la parròquia d'Ordino: Era de Llorts, Sucarà de la Cortinada, Jordà de Sornàs i Rufó de la Cortinada.

De la parròquia de la Massana: Capella del Pui i Aldosa de l'Aldosa.

De la parròquia d'Andorra: Sansa del Puial i Rull del Pui.

De la parròquia de Sant Julià: Bonet d'Aixirivall i Bou de Fontaneda.

Malgrat tot l'exposat fins ara, s'ha de considerar que l'acte real de reivindicació de la gestió de la Terra es produeix l'any 1364, mig segle abans (55 anys) de la seva institucionalització, tal com es transcriu en el pergamí número 30 de l'antic Arxiu de les Sis Claus.

Fins aleshores, les cartes referides a l'administració d'Andorra les atorgaven els Consenyors, i aquests decidien o autoritzaven les concessions o els privilegis que a ells els convenien. Però arribats a l'1 de maig del 1364, els representants de les Parròquies, que ja s'havien trobat en reunions de poble, convoquen Martí Sans, clergue de la ciutat d'Urgell i notari per l'autoritat apostòlica, i davant seu nomenen com a Síndics i procuradors generals Ramon Oliva de Llorts, Guillem Ricart de Canillo i Joan Torres de Pal.

En aquests actes, a part de nombrosos veïns, hi són presents els vicaris Joan Vilar del Vilar de la Cortinada; Pere Armany de Canillo, vicari de la Massana; Ramon Sansa del Puial d'Andorra i Miquel Parador de la Mosquera d'Encamp, i també el saig i lloctinent del Veguer comtal Pere de l'Areny d'Encamp.

Es congreguen per demanar apòstols reverencials (cartes de representació) i poder acudir als Consenyors a queixar-se de l'actitud dels Veguers, de la seva inhibició en els afers de la Terra, de la usurpació de drets i de l'absentisme reiterat que mostraven quan calia convocar Corts. Se'n nomena portaveu Ramon Oliva de Llorts, que es podria considerar el primer Síndic

procurador documentat de les Valls d'Andorra. Eren anys difícils en el nostre entorn, per les seqüeles de la pesta negra (entorn del 1350).

La comitiva, juntament amb el notari i amb testimonis cridats expressament per a aquest acte i que són de fora de les Valls, per donar molta més notorietat a l'acte (Pere Beatriu i Berenguer de Vilalosta, ciutadans d'Urgell; Bartomeu Puyol i Ramon Cella de Puigcerdà, Arnau Ferrer d'Acs, Pere Alassa de Pàmies i Pere de Tavèrnoles; es constata que una part eren del bisbat d'Urgell i una part del comtat de Foix), fan la demanda primer a Andorra, davant de la casa del difunt Pere de la Mora, prop del lloc on tenia la seu la Cúria dels Veguers.

Després van a Encamp, on es congreguen a l'entorn del comunidor, al pòrtic de l'església parroquial de Santa Eulàlia, on també es reunien els Veguers en Corts.

A Canillo es troben davant la casa de Ramon de Cella.

A Ordino es reuneixen davant de la casa de la vicaria de la parròquia, sent vicari en aquell moment Pere Soldevila.

A la Massana ho fan davant la casa de Pere Domènec de Puigcerdà, lloc on els Veguers celebraven Corts (quan ho feien).

El notari Martí Sans aixeca acta de tot el periple i de la reiterada demanda per obtenir apòstols reverencials i acudir als consenyors. *(no van anar a Sant Julià; potser els homes de Sant Julià es van desplaçar a Andorra).*

En aquest acte reivindicatiu i en el document de l'acta que se n'aixeca, els prohoms de la Terra demanaven uns privilegis que manifesten que ja tenen des de temps ancestrals (el fet d'al·ludir a drets o a consuetuds antigues es feia sempre) i que són:

1. La potestat única de nomenar jurats per dirimir les causes de veí a veí, que posteriorment es coneixeria com a Tribunal de Visura.
2. La gestió directa dels comunals per apradar espais de peixena, fer tanques, boigar i artigar, és a dir, poder transformar comunal en terra de conreu. Recordem que a Andorra, en aquell moment, no existia ni propietat feudal (Comtal) ni dels Abats ni del Bisbat, en termes del sistema feudal, fet que sí que passava en les contrades veïnes. Només quedaven unes petites parcel·les de conreu, dites els comtals, per les quals es pagaven censos al Capítol d'Urgell i que estaven recollides en un capbreu (arxiu Casa Pal). Les comunitats controlaven també les aigües, els molins, les petites indústries de transformació (fusta, llana i ferro), etc.
3. El lliure comerç dels seus béns, dient que un cop han construït un cortical el poden vendre, permutar, transferir, sense haver de menester cap llicència dels Senyors. A Andorra no es pagava cap tribut feudal ni reial per escripturar compravendes entre particulars.
4. Vendre la llenya dels boscos comuns, fer carbó i exportar carbó i traves de fusta, que barranquejaven riu avall.
5. La potestat de fer camins, mutar-los i assegurar-ne la conservació per poder garantir el trànsit de persones i mercaderies a través de les Valls. Això vol dir que els andorrans podien llevar franquícies i talles per moviment de mercaderies (recordar el litigi amb el noble Francesc de Meca, estadà del castell de la Bastida).
6. Poder nomenar jurats per regir els negocis de cada universitat, llevar les Talles i la part de Quèstia, excepte el Delme.

7. La potestat de delimitar els terrenys comunals amb els privats (el que avui es coneix com a cadastre) i amb les contrades veïnes (tant *intra portus* com *extra portus*), i poder posar marques, creus i segells. L'any 1295, els prohoms de Puigcerdà, en nom del rei de Mallorca, fan una concòrdia entre la Cerdanya i els homes d'Andorra, representats per homes de les parròquies de Canillo i d'Encamp. Els de Cerdanya estan àmpliament documentats i certifiquen la seva representació, mentre que els andorrans diuen que actuen en nom de tots els homes de les Valls, segons la consuetud, i sense que els calgui aportar cap tipus d'instrument que ho avali.

Resumint: excepte sobre la Justícia, les Talles feudals i el Delme eclesiàstic, demanen tota l'autoritat sobre la gestió de la Terra.

Alguns estudiosos han dubtat de l'autenticitat d'aquest document però el 1366, dos anys després de la petició, la Comtessa de Foix Elionor de Comenges, a través del Veguer Ramon d'Ornach, concedeix totes les demandes, i el Veguer del Bisbe d'Urgell, Martí Gomis de Lluna, ultra tot el demanat, els permet recuperar els arenys, és a dir, els llocs que els aiguats havien malmès per poder-los transformar en prat i conreu. S'han trobat nombrosos exemples de fets posteriors que confirmen que l'actuació dels representants de la Terra segueix aquest model administratiu gairebé fins a la Revolució Francesa (vegeu el conflicte entre els traginers d'Ordino i alguns veïns de les valls de Siguer després de la Revolució).

S'han resseguit els arxius notariais del Tribunal de Corts, de l'Arxiu de les Set Claus i transcripcions d'actes del Consell de la Terra des de la seva oficialització fins al 1580, moment en què el reverend Antoni Busquets construïa Casa de la Vall. Busquets s'identifica com a vicari d'Andorra i rector de Santa Coloma i construeix la casa com a lloc de repòs per a ell i els seus successors. Serà molt més tard quan els representants de la Terra compren a la marmessoria dels Busquets la propietat d'aquesta nova casa.

Per deixar constància de quin era l'abast de l'actuació del Consell de la Terra ens hem de remetre a un document singular redactat pel notari Joan Colat al lloc de Sant Julià de Lòria l'any 1592, en què els jurats de les Parròquies (que són Pere Bonit de Canillo, Joan Areny d'Encamp, Joan Ricart d'Andorra, Bartomeu Pal d'Ordino, Pere Torres de Sispony i Andreu Pal de Sant Julià) es reuneixen amb els Síndics i representants de les universitats pirinenques de l'entorn d'Andorra, llevat dels del Baridà i la Cerdanya, amb qui s'havien dirimit conflictes segles abans. (recordeu Ramon de Travesseres i Joan Cadell).

Es troben per aclarir diferències sobre preses de bestiar i demandes pecuniàries fetes per diverses universitats, i s'estableix un compromís. Hi compareixen Pau Estatirel i Antoni Auties, Síndics de Siguer i de Vic de Sòs; Joan Cerdà d'Àreu, Síndic de Tírvia, Coma de Burg i Tor, i Joan Cortiu d'Alins, ambdós Síndics de la vall Ferrera; Joan Bassay i Berenguer Tello d'Esterri, Síndics de les valls d'Àneu, Francesc Pedrico, Síndic de la vall de Cardós, Aymar Aldosa, Jaume Bou i Martí Portella, Síndics de Civís, i Joan Thosada, Síndic d'Aós, a més dels nomenats pel Consell de la Terra, tots mandatats i compromissaris segons testificat fet per Joan Colat el 9 de juny del 1592. Aquest document prova que l'organització administrativa ordinària de les valls veïnes era en aquell moment similar o igual a la d'Andorra, amb la diferència fonamental que Andorra, dins del seu territori, no tenia ni Senyors ni Bisbes ni Comtes ni Marquesos ni Abats, motiu que explica el fort sentiment identitari de la comunitat andorrana.